

PRATA SCENKONST

EN ENKEL METOD FÖR KLASSRUMMET

Om konst, strukturerande samtal och läroplanen

Text: Anna Berg

REGIONTEATER VÄST

JUSTINE

Om rättvisa och identitet för årskurs 4-6

Vi på Regionteater Väst möter de mest skilda reaktioner på det vi gör. Vi älskar dans och teater – och håller med om att det kan vara svårt att prata om!

Regionteater Väst är Sveriges största turnerande scenkonstinstitution för barn och unga och en av landets största producenter av dans- och teaterföreställningar för en ung publik. Vi skapar scenkonst som i tilltal och ämnesval främst riktar sig till människor mellan 6 och 16 år, det vill säga elever i grundskolan.

Vi gör inte pedagogisk konst, men vi tror att både skolan och konsten har mycket att vinna på att vara pedagogisk, om konst och med konst. Den här skriften är framtagen med läroplanen som grund. I den tar vi fasta på begrepp som ofta förekommer i samband med LGR22, som estetiska läroprocesser och entreprenöriellt lärande. Vi vill också koppla scenkonstupplevelsen till individutveckling och reflektion. Framförallt vill vi lyfta konstens egenvärde och framhålla vad vi menar att konst är och kan vara.

Längre bak i häftet presenterar vi en modell för hur man kan samtala i grupp om en scenkonstupplevelse och göra en gemensam föreställningsanalys. Den är tänkt som en handledning, en enkel guide för dig som vill prata med din klass om den föreställning ni just har tagit del av. Vi ger också tips på hur du kan använda modellen i ditt arbete med eleverna.

SCENKONST OCH LGR22

PRÖVA, UTFORSKA OCH GESTALTA

LGR22 framhåller att alla som arbetar i skolan ska verka för att utveckla kontakter med kulturlivet. I skolans uppdrag ingår också att eleven efter genomgången grundskola ska kunna använda kunskaper från de estetiska kunskapsområdena för vidare studier, i samhällsliv och vardagsliv.

Eleven ska kunna använda och ta del av många olika uttrycksformer såsom språk, bild, musik, drama och dans samt ha utvecklat kännedom om samhällets kulturutbud. I mötet med olika typer av texter, scenkonst och annat estetiskt berättande ska eleverna ges förutsättningar att utveckla sitt språk, den egna identiteten och sin förståelse för omvärlden.

Skolan ska stimulera varje elev att bilda sig och växa med sina uppgifter. I skolarbetet ska såväl de intellektuella som de praktiska, sinnliga och estetiska aspekterna uppmärksammas. Även hälso- och livsstilsfrågor ska lyftas.

Eleverna ska få uppleva olika uttryck för kunskaper. De ska få pröva och utveckla olika uttrycksformer och uppleva känslor och stämningar. Drama, rytmik, dans, musicerande och skapande i bild, text och form ska vara inslag i skolans verksamhet. En harmonisk utveckling och bildningsgång omfattar möjligheter att pröva, utforska, tillägna sig och gestalta olika kunskaper och erfarenheter. Förmåga till eget skapande hör till det som eleverna ska tillägna sig.

MAGNET

Om attraktion, demokrati och gruptryck för årskurs 4-9

ADMAS

En resa in i det inre och ut till den sista stjärnan för årskurs 4-6

KONST

Estetiska uttryck som måleri, dans, drama och musik kan ha flera olika funktioner, allt från social gemenskap till inläring. För utövaren kan de ha ett forskande, klagörande eller rent av terapeutiskt syfte.

När avsändaren har en intention eller mottagaren gör en tolkning som ligger utöver det funktionella får det dessutom ett konstnärligt värde. Det är i själva mottagandet som det konstnärliga värdet ligger. Det handlar ofta om en upplevelse snarare än en tolkning – ibland på en existentiell eller till och med andlig nivå.

Med ett konstnärligt egenvärde behövs andra nycklar till förståelse än om konsten är ett verktyg för något annat.

Ett av konstens värden är mottagarens möjlighet till självspjuling; vad du än tycker om ett verk och vad det än får dig att känna, så fungerar verket som ett bollplank för dina egna reaktioner, tolkningar och värderingar.

Konst kan vara omedelbar och drabbande. Konst kan också vara ointressant eller svår begriplig. Ibland kan det behövas erfarenhet för att läsa av ett konstverk – eller några enkla nycklar. Genom att ställa rätt sorts frågor kan var och en ges möjlighet att komma närmare sin egen tolkning eller upplevelse. Det handlar då inte om vad verket föreställer eller handlar om – utan om vad det ger just dig.

Att se och prata om konst är ett utmärkt sätt att få syn på konstnärliga val och därmed konstnärens avsikt, olika tolkningsmöjligheter och egna reflektioner. Att prata om konst i grupp är ett utmärkt sätt att – istället för ett gemensamt "rätt" svar – få syn på en mängd olika tolkningar och upplevelser som berikar och kompletterar varandra.

AV VEM? FÖR VEM? I VILKET SYFTE?

LGR22 tar fasta på att elever idag måste kunna orientera sig i en komplex verklighet med ett stort informationsflöde och snabb förändringstakt. Det är därför viktigt att eleverna utvecklar sin förmåga till kritiskt granskande och att de får stöd i att se konsekvenserna av olika alternativ.

Grunden för all källkritik är densamma som grunden i konstanalys, nämligen de tre frågorna av vem, för vem och i vilket syfte?

Konst har alltid en avsändare och en mottagare – även om verket bara betraktas av utövaren själv.

Just för att konst aldrig hävdar någon objektivitet, utan tvärtom visar en subjektiv version av verkligheten, så kan ett samtal om en gemensam konstupplevelse vara ett utmärkt sätt att

få syn på vad olika val får för konsekvenser för tolkningen. Samma analysmodell som används för att samtala om en scenföreställning kan appliceras på dokumentärfilmer, föreläsningar och nyhetsinslag – som ofta utger sig för att vara objektiva.

KONST OCH PEDAGOGIK

Konst har förmågan att lära oss något om oss själva, men det sker inte alltid och det sker inte automatiskt. Hur vi tar hand om en konstupplevelse kan avgöra hur känslan eller tolkningen landar i betraktaren. Syftet med ett samtal efter en konstupplevelse måste vara att ge var och en möjlighet till en större förståelse för den egna tolkningen, utan att för den sakens skull förta upplevelsen eller lägga sordin på känslan.

JAG! JAG! JAG!

En filosofisk föreställning för årskurs F-2

MATSALEN

Vardagens koreografier och normer omförhandlas tillsammans med årskurs 1-5

ATT LEDA SAMTAL OM SCENKONST

Det finns många sätt att prata om det man har sett eller upplevt på en scen. Ett sätt är att prata om innehållet och utgå från själva berättelsen – om det finns en sådan. Det liknar det sätt som man ofta använder när man pratar om litteratur. Ett annat sätt är att titta på scenkonst som man tittar på bilder. Det visar sig ofta att man kommer längre och djupare i sina tolkningar av ett konstverks innehåll när man börjar med att prata om konstverkets form.

Följande är ett förslag på hur man kan prata om konstformerna dans och teater. Modellen är först uppställd i en enklare punktform, därefter följer en förklarande text.

TRE PRINCIPER

- *Vänta med värderingar – tolka hellre än tycka.*
- *Alla val är medvetna val och kan därmed analyseras konstnärligt – hitta exempel.*
- *Utgå från dig själv och din egen upplevelse.*

Denna modell för föreställningssamtal bygger på klassisk bildanalys. Den har inspirerats av bl.a. *Teaterns tecken* av Sven Åke Heed och Riksteaterns föreläsning *En väv av tecken*. Den har vidareutvecklats av Anna Berg.

SAMTALSHANDLENING

KORT VERSION I PUNKTFORM

- När började föreställningen, tycker du?
- När slutade föreställningen, tycker du?
- Vilka var beståndsdelarna?
Skådespelare/dansare, rörelse, röst, text, ljud, ljus, musik, mask, kostym, scenografi, rekvisita, regi, koreografi, mm.
- Olika aspekter av tid?
Tidsepok? Kronologi? Tidshopp? Tempo och rytm?
- Olika tecken som stödjer varandra eller krockar?
- Relationen scen/salong?
- Finns en övergripande fråga av filosofisk eller existentiell karaktär?

Värdera inga tolkningar eller resonemang. Lyssna okritiskt.

Ställ gärna följdfrågor som "Hur menar du då?" och "Kan du ge ett exempel?"

DET BLIR KAOS I VÄRLDEN

Barn gestaltar tankar om livet genom drama, musik och bild, för årskurs 3-4

SAMTALSHANDLENING

LÄNGRE, FÖRKLARANDE VERSION

En intressant första fråga till gruppen kan vara: "När började föreställningen, tycker du?" Tillägget "tycker du" är viktigt. Låt var och en tyst tänka efter och be sedan klassen att försöka hitta så många olika svar på frågan som möjligt. Det kan vara ett visst klockslag eller i den stund ni blev insläppta i salongen. När publiken tystnade. När ljuset gick upp på scenen. När musiken började. Eller varför inte redan när ni såg affischen eller pratade om att ni skulle se en föreställning. Alla föreställningar har en rad olika startpunkter – alla är rätt och lika sanna – även om de gör olika starka intryck på olika personer. Svaren säger en del om förväntningarna på föreställningen och att dans- eller teaterhändelsen är större än föreställningen i sig själv.

På samma sätt kan klassen tillsammans ge olika svar på frågan om när föreställningen slutade. Var det vid applådtacket? Eller när ni gick ut från salongen? Kanske kan man säga att ert samtal om föreställningen också ingår och att alla minnen och associationer till föreställningen som görs efteråt kräver att man flyttar fram den absoluta slutpunkten en bit till?

För att inte halka direkt in på innehållet och vad föreställningen handlade om, kan det vara bra att definiera konstformen scenkonst: försök att tillsammans komma på så många olika beståndsdelar som möjligt som föreställningen bestod av. Det kan vara skådespelare eller dansare på scenen, musik, text, ljus, mask, kostym, kroppsspråk, röst, rörelser, scenografi, rekvisita och så vidare.

Dessa beståndsdelar kan också kallas *element*, eller på scenkonstspråk: *tecken*. Varje beståndsdel kan ofta delas in i ännu mindre element. Att dela in föreställningen i flera olika beståndsdelar gör att man senare i samtalet kan titta på om de olika tecknen går med eller går emot varandra. Till exempel kanske en dansare i klassiska balettkläder dansar streetdance eller musiken i ett historiskt drama är modern.

Börja själva föreställningsanalysen med att göra en överenskommelse med hela gruppen om tre principer.

FÖRSTA PRINCIPEN är att *vänta så länge som möjligt med att tycka något*. Naturligtvis har var och en rätt till sin egen åsikt, men om samtalet börjar med att någon tycker att föreställningen var bra eller dålig, tontig eller kul, snygg eller ful, svår eller barnslig – kort sagt: om samtalet börjar med värderingar – så kan det vara svårt att komma vidare eller att bortse från den åsikten. Olika åsikter är ofta olika mycket värda beroende på vem i gruppen som säger dem. I värsta fall kan samtalet bli en debatt som mest handlar om att övertyga den som tycker annorlunda om att man själv tycker rätt. Det gör att samtalet stannar på en ganska ytlig nivå. Om samtalet istället börjar med att gruppen tillsammans gör så sakliga beskrivningar som möjligt, så skapas en bättre grund för fler och djärvare tolkningar senare i samtalet. Det finns alltså en viss ordning att prata om de olika sakerna i. Mer om den ordningen strax.

ANDRA PRINCIPEN är att *allt som syntes, hördes eller på annat sätt fanns med i föreställningen, fanns där av en anledning*. Allt i föreställningen är konstnärliga val – eller om man vill: Alla val är medvetna val. Det är inte alltid sant. Naturligtvis kan en del av resultatet bero på omständigheter som ekonomi, utrymme, tillfälligheter och slump eller på att de som har gjort föreställningen helt enkelt inte tänkte på det. Men om vi ursäktar eller bortser från vissa omständigheter, så blir helheten omöjlig att analysera. Det vi

faktiskt såg och hörde är kopplat till det vi upplevde. Det gäller även sådant som hur rummet såg ut där föreställningen spelades, vilken tid på dygnet och i vilket sällskap föreställningen blev sedd eller oförutsedda händelser i eller runt om själva föreställningen. Försök gärna hitta ett exempel på något som ni inte tror var ett medvetet val från de som gjort föreställningen, men som ändå kan påverka er tolkning.

TREDJE PRINCIPEN är kanske den enklaste: *utgå alltid från dig själv*. Det du känner, tycker, tolkar och upplever är rätt. Precis som det som någon annan känner, tycker, tolkar och upplever är rätt. Utgå från det du själv får ut av föreställningen – utifrån din egen ålder, bakgrund, vana eller ovana att se scenkonst, språk, klass och inställning till dans och teater. Gissa inte vad någon annan tycker och tänker. Det betyder att du som lärare inte behöver ta ställning till om föreställningen "träffade rätt" i relation till målgruppens ålder eller förmåga att ta till sig föreställningen. Det kommer att visa sig under samtalet ändå.

Som nämnts kan själva samtalet om föreställningen gärna följa en viss ordning och den ordningen bör du vara tydlig med. Skriv gärna upp den på tavlan eller poängtera att alla ska få komma till tals med vad de tyckte eller tänkte, men att analys-samtalet har olika faser: *först beskriva, därefter tolka, sist reflektera*.

1. BESKRIVA

Börja alltså med att så konkret som möjligt beskriva vad ni såg och hörde. Hur såg det ut på scenen? Rita gärna upp en skiss på tavlan. Vad fanns i rummet? Var gjordes entréer och sortier? Hur många personer var det på scenen? Hur såg de ut? Vad hade de på sig? Hur rörde de sig? Vad hade de gemensamt och vad skiljde dem åt? Fanns det några saker som användes? Förändrades de under föreställningen?

Alla de beståndsdelar som ni tidigare i samtalet kommit fram till att föreställningen bestod av kan ni försöka beskriva. Vad var det för musik? Hur användes ljud i föreställningen? Ljus? Text? Röst? och så vidare. Ytterligare en aspekt att ta med i era beskrivningar är olika former av tid. I vilken tid utspelade sig föreställningen? Fanns det en kronologisk tid? Gjordes det tidshopp? Hur använde sig föreställningen av tempo och rytm?

2. TOLKA

Nästa steg är att ställa frågan "varför" till alla beskrivningar. Varför såg rummet ut just så? Varför var personerna klädda på just det viset? Vad betydde färgen, formen, uttrycket? Varför rörde de sig med det kroppsspråket/stilen/tempot? Hur var personerna mot varandra – och varför? Vad fick det för konsekvenser? Det finns oändligt många detaljer att ta fasta på – försök att hitta de frågor som kan leda samtalet längst, men var inte rädd för att börja i det självklara och till synes uppenbara. Även där kan tolkningarna skilja sig avsevärt från varandra.

Se om ni kan upptäcka några tecken som medvetet stödjer eller har krockats mot varandra. Hur var musiken i relation till kläderna? Hur var rummet i relation till dansarna/skådespelarna? Hur var relationen mellan scen och salong? Spelades föreställningen med en "fjärde vägg", alltså var det som att händelserna på scenen ägde rum utan betraktare? Eller hade dansarna/skådespelarna ofta ögonkontakt med publiken? Utspelade sig allt framme på scenen, eller användes rummet och publiken på något annat sätt? Var publiken deltagande i föreställningen?

3. REFLEKTERA

Det tredje steget i samtalet är de fria associationerna och reflektionerna. Med vilken känsla lämnade ni föreställningen? Vad har de olika delarna i föreställningen fått er att tänka på? Om ni hade fått ändra något i föreställningen – vad skulle det vara? Vilken av karaktärerna (figurerna) i föreställningen skulle du helst vilja vara och varför? Vilken skulle du inte vilja vara? Var det någon du kände extra mycket sympati för? Försök följa de associationer och reflektioner som uppstår i gruppen utan att värdera dem. Ställ gärna följdfrågor som "hur menar du då?" och "kan du ge ett exempel?". Här finns stora möjligheter till intressanta resonemang!

Finns det någon övergripande fråga som kan leda in på ett filosofiskt eller existentiellt resonemang? Hittar du ingen själv, kan ni kanske fundera tillsammans i gruppen.

Utifrån era egna tolkningar och associationer – fundera över vad ni tror syftet med föreställningen var. Varför ville man visa er den? Fanns det något i föreställningen som ni inte håller med om eller som visar en inställning som ni själva inte står för? Vad fick det för uttryck och hur kunde det ha varit istället? Vad finns det för andra föreställningar, böcker, filmer och så vidare, som har samma tema eller ger samma känsla? Vad är likheterna och skillnaderna i så fall?

Återkoppla gärna då och då under samtalet till de tre principerna: tolka hellre än tycka, samtala om allt i föreställningen som om det är medvetna val och var noga med att alla tolkningar och upplevelser är lika rätt och lika intressanta!

HOPP OCH HINDER

Om att upptäcka, dressera och leva ut sin inre kätthäst för årskurs F-2

FÖRSLAG PÅ TILLÄMPNINGAR MED KLASSEN

OMVÄNT ANALYSSAMTAL

Börja med att göra en gemensam minnesrunda där ni beskriver så mycket som möjligt av det ni minns från föreställningen. Försök hitta kopplingar mellan det ni beskriver och rummet (scenen), karaktärerna (personerna), tiden (epok, kronologi, fördröjningar, tempo med mera). Ett exempel kan vara: *kostym* – en klänning hade samma färg som väggarna, den hängde först på en krok, bars sedan av huvudpersonen, blev smutsigare och smutsigare under föreställningens gång, var gammaldags.

Klassen delas därefter in i mindre grupper om två och två eller tre och tre. Varje liten grupp får sedan ansvar för var sitt yrkesutövande i ett rollspel: en grupp är *regissören*, en grupp är *scenografen*, en grupp är *manusförfattaren* eller *musiker*, en grupp är *kostymansvarig*, en grupp har gjort *mask* (smink och hår), en grupp är *ljusdesigner* och så vidare. Ta gärna med yrket *marknadsförare* eller *producent* också.

Låt varje "yrke" (liten grupp) få en stund på sig att fundera över följande:

- *Varför valde du att göra det just så som det blev i föreställningen?*
- *Vad i föreställningen är du mest stolt över?*
- *Vad i föreställningen var svårast att komma på?*
- *Vad skulle du ha gjort mer av om du hade haft obegränsat med pengar?*

Om du har tid och möjlighet kan du förbereda en eller två riktade frågor till varje yrkeskategori. Avsluta övningen med en liten presskonferens, där varje yrke får beskriva "sitt" jobb och svara på frågor.

BILDKOLLAGE

Låt föreställningen vara utgångspunkt för ett eget konstskapande. Istället för att rita eller måla fritt, begränsa möjligheterna genom att endast låta eleverna använda tidningar som de kan klippa ut bilder eller texter ur. Hur beskrivs scenrummet när ni bara får använda tidningsurklipp? Låt det egna skapandet pendla mellan beskrivande och tolkande. Arbeta enskilt eller i mindre grupper.

JÄMFÖRA MED ANNAN KONSTFORM, SAMMA TEMA

Efter att ha sett en föreställning och samtalat gemensamt om den välj en annan konstform, som novell, musik, målning eller film, med samma tema eller stämning. Vad är likheterna? Vad är de stora skillnaderna? Vad kan uttryckas med ena konstformen, men inte med den andra?

JÄMFÖRA TVÅ NYHETSINSLAG FRÅN OLIKA NYHETSBOLAG

Pröva först samtalsmodellen på en föreställning eller en spelfilm, alltså något som är subjektivt och fullt av konstnärliga val. Titta sedan på två nyhetsinslag som berättar om samma aktuella händelser, men som producerats av olika nyhetsbolag. Hur används klipp i inslaget? Vad har man valt att filma? Hur används kameran? Hur är reportern och nyhetsuppläsaren? Vad har de för kroppsspråk och röstlägen? Finns det skillnader mellan de båda inslagen?

NEDERLAGET

En akrobatisk show om laget, jaget och de stora frågorna i livet för årskurs 7-9

LITEN ORDLISTA

SCENOGRAFI Scenrummet med väggar, möbler, med mera.

KOSTYM Skådespelarnas och dansarnas kläder.

MASK Skådespelarnas och dansarnas smink och frisyr.

REGI Val av helhet och vad skådespelarna ska göra.

KOREOGRAFI Val av helhet och dansarnas rörelser.

DRAMATURGI Berättelsebana, "röda tråden", föreställningens struktur.

ENTRÉ Ingång på scenen. Att "göra entré" är att gå in på scenen.

SORTI Utgång från scenen. Att "göra sorti" är att gå ut från scenen.

FOAJÉ Teaterns "hall" där publiken samlas innan föreställningen.

GRADÄNG Uppbyggda publikläktare.

REFERENSPUBLIK Publik som ser föreställningen innan premiär och som hjälper uppsättningen med sina frågor och åsikter.

BLACKBOX Svartmålat rum utan fönster, avsett för teater eller dans.

SPARK! Skrockfullt "Lycka till!", främst inom teater.

TOI TOI TOI! Skrockfullt "Lycka till!", främst inom dans.

TILL OZ

Den klassiska sagan om identitet, lojalitet och val för årskurs 5-7

BERNARDA

Om utmaningar i att förstå och upprätthålla demokrati för årskurs 7-9

TEXT Anna Berg
FOTO Lina Ikse, Håkan Larsson & Daniel Andersson
ANSVARIG UTGIVARE Maria Hägglund, VD Regionteater Väst

*Med bidrag från Helena Wilén, Anna Ahnstedt Mitle,
Julia Boström, Ingela Holgersson, Mari Hansson och Cilla Jelf.
Tack alla medverkande och medarbetare på Regionteater Väst!*

WWW.REGIONTEATERVAST.SE

 REGIONTEATER VÄST

En del av VÄSTRA
GÖTALANDSREGIONEN